

La pedagogia de ‘Els assolans’ darrera de la Gioconda

Conrad Vilanou Torrano (Universitat de Barcelona)

M. Lluïsa Sanvisens Herreros, *Identidad de La Gioconda*.
Madrid, ViveLibro, 2022, 602 pàgs.

Hem de començar per assenyalar que l'objectiu de l'autora del llibre que ens ocupa no és altre que esbrinar la vertadera identitat de la model del quadre La Gioconda del museu del Louvre, un aspecte aparentment poc important que palesa que –enllà de les aparences i dels convencionalismes– el coneixement constitueix un autèntic sistema interactiu, i així, en descobrir una cosa, tot queda modificat, i fins i tot apareixen nous descobriments del tot inesperats. En aquest cas, l'estudi d'aquesta identitat porta sorprenentment cap al llibre *Els assolans* del poeta renaixentista Pietro Bembo, que està, com proposa l'autora, darrera de la gènesi del quadre més conegut de la història de l'art.

De fet, l'obra *Els assolans* és un tractat sobre l'amor dedicat a Lucrecia Borgia redactat amb intenció pedagògica com fa palesa la seva estructura en forma d'amens diàlegs entre joves, on s'explica què és l'amor i quines classes d'amor hi ha. I, com es veu al final del llibre, Bembo, deutor de la filosofia platònica, situa l'ideal de l'amor i de la bellesa en la divinitat, i així intenta arribar a un compromís entre allò profà i allò cristià.

El llibre *Identidad de la Gioconda* és una investigació científica minuciosa i rigorosa sobre el quadre, que, com mostra la seva coberta, està escodrintat amb lupa. L'autora no es contenta amb llegir les fonts originals que contenen la informació sobre la història del quadre: Vasari, Lomazzo, Casiano del Pozo, Anónimo Gadiano, el pare Dan, etc., sinó que tradueix els fragments

decisius directament de l'italià antic i del llatí. D'aquesta manera, per primera vegada, es fa llum sobre diversos fets amagats des de fa segles a causa de les imperfectes traduccions que segueixen tots els autors.

En el capítol cinquè, l'autora sosté una refutació contundent de la teoria més acceptada per la majoria dels especialistes, aquella que feia de la Gioconda, la Mona Lisa, dona d'un comerciant florentí. Des del principi demostra que la descripció que fa Giorgio Vasari del quadre de la Mona Lisa de Leonardo da Vinci, no coincideix en allò essencial, amb el quadre de La Gioconda del museu del Louvre. Així l'autora conclou amb tota lògica que la Gioconda no és la Mona Lisa.

Ja en aquesta primera demostració i després en les altres dels següents capítols, l'autora –que ha comptat amb el suport inestimable dels seus germans, Mercè i Alexandre– utilitza una metodologia científica per a la identificació de les persones a partir de descripcions i d'imatges pictòriques. Es tracta de la comparació d'entre vuit i dotze trets característics del rostre i del cos: amplitud del front, prominències frontals, parpella en forma de maça, grossor de les celles, forma de la parpella superior i inferior, tipus de barbeta, forma del perfil de la cara, color del pèl, direcció de les comissures dels llavis, etc. L'alta probabilitat de les identificacions amb aquest mètode equival a una certesa.

Els capítols estan lligats entre sí per una mena de camí argumental molt ben travat. Si La Gioconda no és la Mona Lisa, llavors podem preguntar sobre la seva identitat. Això queda explicat en els capítols sisè i setè on s'aporten proves molt contundents en el sentit que La Gioconda és Lucrecia Borgia. Per sort existeixen medalles que són retrats de perfil de Lucrecia, i també alguns quadres dels quals ningú no dubta que és ella i són plenament compatibles amb el quadre de La Gioconda. Desgraciadament, com afirma l'autora, hi ha un quadre de Bartolomeo Veneto, intitulat Flora, que figura a tot arreu com un retrat de Lucrecia, però que no ho és, ja que no té els trets característics de les medalles i dels quadres acreditats. Això ha portat a què els experts no pensessin en Lucrecia Borgia com a model del quadre del qual parlem.

En explicar els moments més importants de la vida de Lucrecia Borgia, l'autora troba una sèrie de quadres que considera que són representacions seves, del seu fill Rodrigo i de l'enigmàtic «infant romà», el misteri del qual queda també aclarit en aquestes pàgines. Tots aquests quadres tenen els mateixos trets característics que els de la Gioconda i aporten una prova important de congruència amb la història de la família Borgia. En el mateix capítol setè, seguint amb la lògica de la investigació, l'autora planteja la següent qüestió: per què Vasari, en comentar totes les obres importants de Leonardo da Vinci no en menciona cap que coincideixi amb la Gioconda? I conclou: això ens indica clarament que La Gioconda no és una obra de Leonardo da Vinci.

Si la Gioconda no és de Leonardo, de qui és? I qui la va fer pintar? Això equival a la pregunta: qui va demanar un retrat de Lucrecia Borgia i per què? Això ho respon el mateix Vasari en el capítol en què parla de Giovanni Bellini. Així Pietro Bembo va

fer l'encàrrec a Bellini d'aquest quadre per poder tenir un retrat de la seva musa inspiradora, igual que Petrarca va voler tenir un retrat de la seva estimada Laura.

L'autora pensa que en l'elaboració del quadre van intervenir Bellini, així com Giorgione i Tiziano, de la seva escola. Sovint Tiziano pintava amb el dit, i, curiosament en el quadre La Gioconda s'observa una intrigant absència de pinzellades. L'autora també descarta que la retratada per Bellini fos Maria Savorgnan, com diuen alguns, aportant proves basades en les cartes de correspondència amb Pietro Bembo.

Seguidament, l'autora duu a terme una investigació exhaustiva per esbrinar quin era el quadre que Leonardo portava a tot arreu i que s'ha pensat que era el de Mona Lisa. Conclou que no podia ser el de Mona Lisa, ja que aquest havia estat pagat per antelació, i, lògicament Leonardo el va donar a la família de Francesco del Giocondo, que vivia a Florència, on també residia ell. En el llibre està explicat quin era aquest quadre. Faltava aclarir un últim misteri del puzzle: Quin era el quadre de la Mona Lisa i on és? Era un quadre de Leonardo en el que possiblement va ser ajudat per Rafael i algun altre pintor, ja que Leonardo tenia molta feina. Deixarem que aquest últim secret sigui una sorpresa pel lector quan llegeixi el capítol novè: El veritable retrat de Mona Lisa. Només podem afegir que l'autora –filla del doctor Alexandre Sanvisens Marfull, professor d'Estètica a la Universitat de Barcelona en la dècada dels anys cinquanta i catedràtic de Pedagogia més tard– aporta proves més que concloents de la seva tesi.

Es pot afegir que al llarg del llibre es resolen tota una sèrie de misteris històrics del Renaixement, intrigues, assassinats, quadres mal atribuïts i mal identificats, amb gran rigor i claredat. També es dona una visió de com era la verdadera Lucrecia Borgia, molt diferent de com l'ha pintat la

historiografia inspirada en les novel·les de Victor Hugo. Fet i debatut, ens podem formular un seguit d'interrogants. Què representa el quadre La Gioconda? Per què somriu Lucrecia? L'autora respon a les dues preguntes. Darrera del quadre hi ha tota una pedagogia de la imatge, amb la seva corresponent simbologia transcendent que Pietro Bembo insinuava en la seva obra poètica i que va plasmar admirablement el geni de Bellini, de Giorgione i de Tiziano.